

Posebno smo zadovoljni što je ove godine po drugi put održan FESTIVAL KLASIČNIH JEZIKA i to, nakon prvog takvog u Splitu, ovog puta u Starom Gradu na Hvaru. Poticaj za izbor Staroga Grada nije samo izuzetan značaj Starogradske polja koji je UNESCO uvrstio na listu svjetske baštine, već i izuzetna obljetnica: 2400 godina od utemeljenja grčke kolonije iz koje je Stari Grad iznikao. O toj ćemo vas obljetnici opširnije izvijestiti u slijedećem broju časopisa.

I na kraju se nalazi prikaz izuzetno zanimljive knjige o Eleuzinskim misterijima koju je podosta davno napisao Karl Kerényi, ali tek nedavno u hrvatskom prijevodu objavio izdavač Vuković & Runjić.

Nadamo se da će vas i ovaj broj časopisa LATINA ET GRAECA razveseliti mnoštvom novih, zanimljivih i poticajnih priloga, a nas vesele nova imena autora koji se javljaju na našim stranicama. Bit će tako i u sljedećim brojevima, jer već imamo spreman čitav niz novih priloga s područja kojim se bavimo.

Bude li sve teklo u redu, taj ćete, jubilarni, broj moći pročitati u prosincu ove godine.

Ovidije Metamorfoze XV, 745-870

Pretvaranje Cezara u zvijezdu

Nakon niza pjesničkih djela erotskoga karaktera kojim je stekao zvjezdani status u Rimu, Ovidiju su bila otvorena vrata mondenih okupljališta rimske bezbrižne mladeži. No nad razuzdane zabave Grada nadvio se, prilično neočekivano, oblak straha i sumnji. Kako se naime Augustova vlast učvršćivala, tako su se sve glasnije i intenzivnije širile priče o povratku Rima i Rimljana drevnoj vrlini. A ta drevna vrlina isključivala je sve oblike razuzdanosti koje su pripisane grčkom i, općenito, istočnjačkom životnom stilu. Još je, uostalom, bila živa slika Marka Antonija kojem je augustovska propaganda ponajviše predbacivala upravo to: život istočnjačkog despota koji vodi k mekoputnosti i svim vrstama izopačenja.

Pjesnik Ovidijeva senzibiliteta zasigurno je osjetio smjer novih silnica i u njima se pokušao snaći. Tako će se nakon desetljeća ljubavnih stihova baciti na ideološki područne teme: u Fastima će pokušati puhati u rog s Augustovim propagandistima i dati im kvalitetan materijal: pjesnički će opisati kultove koje su Rimljani već zaboravili...

Čini se da mu ni to nije pružilo osjećaj da je izbjegao zamci, pa se prihvaća ideološki neutralne mitološke tematike, ali u nju ubacuje i jedan politički mamac ne bi li car postao milosrdan.

Tako će se sred brojnih poznatih i manje poznatih mitoloških pretvorbi (od kojih su najčuvenije ona o Dedalu i Ikaru, pa o Niobi i njezinoj djeci, o Apolonu i Dafni i sl.) naći i jedna politička: kako je Cezar po smrti diviniziran – postao je Divus Iulius – to bi, možda, njegovu nasljedniku pretvorba Cezara u božanstvo bila mila uhu.

Možda je i bila, ali od toga nije bilo nikakve koristi. Ovidije je, kako znamo, prognan u Tome na Crnome moru odakle ga, nakon Augustove smrti, ni novi car Tiberije nije htio vratiti u Rim.

Pjesnikov se politički kompromis nije, dakle, isplatio, a kako zvuči taj odlomak u originalu i prijevodu Tomislava Jazvića možete pročitati na sljedećim stranicama.

Hic tamen accessit delubris advena nostris:
 Caesar in urbe sua deus est; quem Marte togaque
 praecipuum non bella magis finita triumphis
 resque domi gestae properataque gloria rerum
 in sidus vertere novum stellamque comantem,
 quam sua progenies; neque enim de Caesaris actis
 ullum maius opus, quam quod pater exstitit huius:
 scilicet aequoreos plus est domuisse Britannos
 perque papyriferi septemflua flumina Nili
 victrices egisse rates Numidasque rebelles
 Cinyphiumque Iubam Mithridateisque tumentem
 nominibus Pontum populo adiecisse Quirini
 et multos meruisse, aliquos egisse triumphos,
 quam tantum genuisse virum, quo praeside rerum
 humano generi, superi, favistis abunde!
 ne foret hic igitur mortali semine cretus,
 ille deus faciendus erat; quod ut aurea vidit
 Aeneae genetrix, vidit quoque triste parari
 pontifici letum et coniurata arma moveri,
 palluit et cunctis, ut cuique erat obvia, divis
 'adspice,' dicebat 'quanta mihi mole parentur
 insidiae, quantaque caput cum fraude petatur,
 quod de Dardanio solum mihi restat Iulo.
 solane semper ero iustis exercita curis,
 quam modo Tydidiae Calydonia vulneret hasta,
 nunc male defensae confundant moenia Troiae,
 quae videam natum longis erroribus actum
 iactarique freto sedesque intrare silentum
 bellaque cum Turno gerere, aut, si vera fatemur,
 cum Iunone magis? quid nunc antiqua recordor
 damna mei generis? timor hic meminisse priorum
 non sinit; en acui sceleratos cernitis enses.
 quos prohibete, precor, facinusque repellite neve
 caede sacerdotis flammam exstinguite Vestae!
 Talia nequiquam toto Venus anxia caelo
 verba iacit superosque movet, qui rumpere quamquam
 ferrea non possunt veterum decreta sororum,
 signa tamen luctus dant haut incerta futuri;
 arma ferunt inter nigras crepitantia nubes
 terribilesque tubas auditaque cornua caelo

Ipak je on kao stranac u svetišta ušao naša,
 Cezar u svome pak gradu je bog kog u ratu i miru
 iznimnog nisu toliko trijumfima svršene borbe,
 nisu ni državni posli ni hitro dosegnuta slava
 stvorili sazvezdem novim i repatom zvijezdom koliko
 potomak stvori ga njegov jer nije od njegovih djela
 veće nijedno od toga što ovome postade otac.
 Više dakako je britanske pomorce svladati bilo,
 Nilom što rađa papirom kroz svih sedam tokova lađe
 goniti pobjedničke i numidske pobunjenike,
 kinipskog Jubu i Pont zbog Mitridatovih imena
 ohol savladati te ga pripojiti kvirinskom puku,
 trijumfe mnoge zaslužiti, slaviti nekolicinu
 nego poroditi čovjeka takvog, sa čijom ste vladom
 obilno, bogovi višnji, poklonili ljudskome rodu!
 Ovaj da ne bude dakle iz smrtnoga sjemena stvoren,
 onog je trebalo bogom učiniti. Zlatna kad majka
 vidje Enejina kako se žalosna pogibelj sprema
 svećeniku i kako se urotno oružje diže,
 problijedi sasvim i svakome bogu kog putem je srela
 'Pogledaj,' reče 's kolikim se žarom pripremaju meni
 zasjede, s podmuklosti kolikom se ide za glavom
 koja je jedina meni od dardanskog ostala Jula!
 Zar ću se pravednim brigama zauvijek mučiti sama?
 Kalidonsko me netom ranjavalo koplje Tidida,
 uto se uruše zidovi loše branjene Troje,
 promatram zatim sina gdje dugim je lutanjem gonjen,
 bacan po moru, a potom u kraljevstvo ulazi sjena,
 ratove zameće s Turnom, il' istinu hoćemo l' reći,
 više s Junonom? Al' čemu se stradanja prisjećam starih
 svojega roda? Ta strah mi ne dopušta ovaj da prošlog
 sjećam se. Gledajte kako se opaki mačevi oštre!
 Molim vas, vi ih zauzdajte, spriječite zločin i krvlju
 svećenikovom oganj ugasiti nemojte Vestin!
 Uzalud nemirna Venera takve je riječi po cijelom
 širila nebu i dirnula bogove koji i ako
 ne mogu skršiti željezne odluke starih sestara,
 ipak su sigurne znakove buduće žalosti dali.
 Kažu da zveka je oružja unutar oblaka crnih
 bila i strašne da trube i rogovi čuše se s neba

praemonuisse nefas; solis quoque tristis imago
 lurida sollicitis praebebat lumina terris;
 saepe faces visae mediis ardere sub astris,
 saepe inter nimbos guttae cecidere cruentae;
 caeruleus et vultum ferrugine Lucifer atra
 sparsus erat, sparsi lunares sanguine currus;
 tristia mille locis Stygius dedit omina bubo,
 mille locis lacrimavit ebur, cantusque feruntur
 auditi sanctis et verba minantia lucis.
 victima nulla litat, magnosque instare tumultus
 fibra monet, caesumque caput reperitur in extis,
 inque foro circumque domos et templa deorum
 nocturnos ululasse canes umbrasque silentium
 erravisse ferunt motamque tremoribus urbem.
 non tamen insidias venturaque vincere fata
 praemonitus potuere deum, strictique feruntur
 in templum gladii: neque enim locus ullus in urbe
 ad facinus diramque placet nisi curia caedem.
 tum vero Cytherea manu percussit utraque
 pectus et Aeneaden molitur condere nube,
 qua prius infesto Paris est ereptus Atridae,
 et Diomedeos Aeneas fugerat enses.
 talibus hanc genitor: 'sola insuperabile fatum,
 nata, movere paras? intres licet ipsa sororum
 tecta trium: cernes illic molimine vasto
 ex aere et solido rerum tabularia ferro,
 quae neque concursus caeli neque fulminis iram
 nec metuunt ullas tuta atque aeterna ruinas;
 invenies illic incisa adamante perenni
 fata tui generis: legi ipse animoque notavi
 et referam, ne sis etiamnum ignara futuri.
 hic sua conplevit, pro quo, Cytherea, laboras,
 tempora, perfectis, quos terrae debuit, annis.
 ut deus accedat caelo templisque colatur,
 tu facies natusque suus, qui nominis heres
 inpositum feret unus onus caesique parentis
 nos in bella suos fortissimus ultor habebit.
 illius auspiciis obsessae moenia pacem
 victa petent Mutinae, Pharsalia sentiet illum,
 Emathique iterum madefient caede Philippi,

kako najavljuju zločin, a žalosni kolut je sunčev
 širom po nemirnim zemljama blijedo tek pružao svjetlo.
 Često se vidješe baklje gdje žare se između zvijezda,
 često su krvave kapi u kapima padale kiše.
 Tamna je Danica bila, a lice poprskano hrđom
 mračnom je imala, Mjesec pak kola poprskana krvlju.
 Stigijska sova na tisuću mjesta je znamenje dala
 tužno, na tisuću mjesta bjelokosni kipovi plaču,
 pjesme i prijeteće riječi u svetim se šumama čuju.
 Povoljna ne biva žrtva nijedna, a veliki prevrat
 žile najavljuju, glavu odsječenu vide u jetri.
 Kažu da trgov i okolo kuća i hramova božjih
 čitavu noć su zavijali psi i šutljive sjenke
 lutale te se pod gradom potresala više put zemlja.
 Zasjeđu ipak i buduću sudbu nadvladati nisu
 znamenja bogova mogla pa trgnute mačeve nose
 ravno u hram jer mjesto nijedno im drugo u gradu
 zgodno no kurija nije za zločin i strašno ubojstvo.
 Tada u prsa objema se rukama Kiterka lupi,
 spremna Enejinog potomka skriti u oblaku kako
 nekada prije je Paris od ljutoga skriven Atrida,
 kako od Diomedovoga mača je spašen Eneja.
 Reče joj otac ovako: 'Zar sama se pripremaš, kćeri,
 ti nesavladivu sudbinu mijenjati? Možeš i sama
 ući kod triju sestara i ondje ćeš vidjeti kako
 golemi zapisi svijeta od mjedi i željeza tvrdog
 vječni i sigurni stoje. Ni trešnje se neba ne boje
 oni ni bješnjenja munja ni ikakve propasti druge.
 Ondje u čeliku vječnom usječenu naći ćeš sudbu
 svojega roda: pročitah je sam i u dušu upisah
 te ću ti iznijeti i ti da odsada znadeš budućnost.
 Ovaj za koga se, Kiterko, brineš dovršio svoj je
 život na zemlji dosegnuvši doba što bio je dužan.
 Ti ćeš učiniti on kao bog da se popne u nebo,
 hramove stekne i poštovan bude, a onaj što ime
 naslijedi njegovog, ali i teret ubijenog oca
 osvjetnik hrabri u borbama imat će nas kao svoje.
 Zidine opsjednute Mutine pod njegovim vodstvom
 svladane tražit će mir i Farsalija vidjet će njega,
 emantski Filipi ponovno vlažni će biti od klanja,

et magnum Siculis nomen superabitur undis,
 Romanique ducis coniunx Aegyptia taedae
 non bene fisa cadet, frustra que erit illa minata,
 servitura suo Capitolia nostra Canopo.
 quid tibi barbariam gentesque ab utroque iacentes
 oceano numerem? quodcunque habitabile tellus
 sustinet, huius erit: pontus quoque serviet illi!
 Pace data terris animum ad civilia vertet
 iura suum legesque feret iustissimus auctor
 exemploque suo mores reget inque futuri
 temporis aetatem venturorumque nepotum
 prospiciens prolem sancta de coniuge natam
 ferre simul nomenque suum curasque iubebit,
 nec nisi cum senior meritis aequaverit annos,
 aetherias sedes cognataque sidera tanget.
 hanc animam interea caeso de corpore raptam
 fac iubar, ut semper Capitolia nostra forumque
 divus ab excelsa prospectet Iulius aede!
 Vix ea fatus erat, medi cum sede senatus
 constitit alma Venus nulli cernenda suique
 Caesaris eripuit membris nec in aera solvi
 passa recentem animam caelestibus intulit astris
 dumque tulit, lumen capere atque ignescere sensit
 emitique sinu: luna volat altius illa
 flammiferumque trahens spatioso limite crinem
 stella micat natique videns bene facta fatetur
 esse suis maiora et vinci gaudet ab illo.
 hic sua praeferrere quamquam vetat acta paternis,
 libera fama tamen nullisque obnoxia iussis
 invitum praefert unaque in parte repugnat:
 sic magnus cedit titulis Agamemnonis Atreus,
 Aegea sic Theseus, sic Pelea vicit Achilles;
 denique, ut exemplis ipsos aequantibus utar,
 sic et Saturnus minor est Iove: Iuppiter arces
 temperat aetherias et mundi regna triformis,
 terra sub Augusto est; pater est et rector uterque.
 di, precor, Aeneae comites, quibus ensis et ignis
 cesserunt, dique Indigetes genitorque Quirine
 urbis et invicti genitor Gradive Quirini
 Vestaque Caesareos inter sacrata penates,

ime pak veliko bit će u sicilskoj svladano vodi.
 Supruga rimskoga vođe Egipćanka propast će u svoj
 brak se pouzdavši na zlo i uzalud bit će joj prijatnje
 kako će Kanopu njenom robovati naš Kapitolij.
 Što da ti nabrajam barbarske zemlje i narode s obje
 strane svijeta? Ta što god na sebi nastanjiva zemlja
 nosi, njegovo bit će, a i more služiti će njemu!
 Mirom obdarivši zemlju na građanska prava će misli
 pravednik svrnuti, zakone donijeti, ali i svojim
 primjerom ravnati čudima drugih te pogled u vrijeme
 buduće bacivši kada će unuci živjeti njemu,
 potomku svome od čestite rođenu majke će nalog
 dati da ujedno njegovo ime i brige ponese
 te kao starac kad godine s brojem se zasluga sretnu
 eterskim sijelima prići i zvijezdama srodnima njemu.
 U međuvremenu dušu iz mrtvoga otetu tijela
 zvijezdom učini da zauvijek naš Kapitolij i Forum
 Julije može božanski iz nebeskog gledati hrama!
 Jedva je rekao ovo, kad usred Senata se nađe
 Venera blaga, a nitko je vidio nije te svome
 Cezaru dušu iz tijela iščupa i neda da svjež
 raspe se zrakom već odmah u nebeske zvijezde je nosi,
 sve dok ne osjeti kako u letu se žari i svijetli.
 Pusti je tada iz krila, a više od mjeseca ona
 leti i vatrenu kosu po prostranom putu razvuče.
 Zvijezda svjetluca i sinova dobra razmotrivši djela
 priznaje većim od svojih i sretan je nadmašen od njegov.
 Brani on njegova djela da ljudi pred očevim drže,
 ali je slobodna Fama, za zapovijed nikog ne mari,
 protiv volje ga diže i neda mu u tom za pravo.
 Tako je kralj Agamemnon nadvisio Atreja slavom,
 tako je Egeja Tezej i Peleja tako Ahilej.
 Napokon, primjer da kažem što priliči ovome dvojcu,
 tako je Saturn od Jupitra manji jer Jupiter kule
 eterske drži i kraljevstvo ima nad trostrukim svijetom -
 zemlja pod Augustom leži, a otac i vladar su oba.
 Pratinjo božanska Eneje, što oganj i mač su se vama
 sklanjali, bogovi ovoga tla i Kvirine, gradski
 oče i Gradive Kvirina nepobjedivog oče,
 Vesto štovana između Cezarovih Penata,

et cum Caesarea tu, Phoebae domestice, Vesta,
quique tenes altus Tarpeias Iuppiter arces,
quosque alios vati fas appellare piumque est:
tarda sit illa dies et nostro serior aevo,
qua caput Augustum, quem temperat, orbe relicto
accedat caelo faveatque precantibus absens!

s Cezarovom Vestom i ti, o domaći Febe,
Jupitre, i ti što sjediš u visokoj tarpejskoj kuli,
i drugi za koje red je da pobožno priziva pjesnik:
Daleko neka je dan i poslije vremena našeg
kada će August napustiti svijet kojim vlada i poći
gore na nebo odozgo da molbe uslišava puku!